

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Қазақстандық ұлттық географиялық қоғамы
Казхстанское национальное географическое общество

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Республиканское общественное объединение
**Казхстанское Национальное
Географическое Общество**

ГЕОГРАФИЯНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ГЕОГРАФИИ

ЧАСТЬ I

**Материалы
Международной научно-практической
конференции**

9-10 июня

Астана, 2014

С.Е. Шакиртова, О.В. Журавлева СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГОРОДСКОГО ТУРИЗМА В ГОРОДЕ ГОРНО-АЛТАЙСК.....	21
А.Ш. Шакен, М.И. Жылкыбаева, К.К. Макаш ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ ТАРИХИ-АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ НЫСАНДАРДЫҢ ТУРИЗМ ДАМУЫНА ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ.....	21
А.Г. Царегородцева, А.К. Ракишева РЕКРЕАЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ОЗЕР БАЯНАУЛЬСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА.....	23
Г.М. Джаналеева, Р.В. Плохих ПРИРОДНАЯ СРЕДА КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩИЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА В СЕВЕРНОМ КАЗАХСТАНЕ.....	23
Р.В. Плохих ПОТЕНЦИАЛ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ОЦЕНКА И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ.....	24
Р.К. Татаева, А. Зандыбай «БУРАБАЙ» МЕМЛЕКЕТТІК ҰЛТТЫҚ ТАБИҒИ БАҒЫ АЙМАҒЫНДАҒЫ РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ ЖҮКТЕМЕЛЕРДІҢ ЖАҒДАЙЫ.....	24
Т.Т. Турсынова ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	247
М.А. Картова, Е.Х. Мендыбаев, Г.А. Исенгалиева ЛАНДШАФТЫ ПАМЯТНИКА МЕСТНОГО ЗНАЧЕНИЯ – УРОЧИЩА ОРКАШ.....	252
М.Ж.Нурушев, Т.О. Дәрібай А. Окас, М.Ж. Жаксылыкова, Д.А. Арапбаев БРЭНДОМ ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ ДОЛЖНА СТАТЬ КАЗАХСКАЯ ЛОШАДЬ – КАЗАНАТ.....	256
Г.Т. Кубесова РЕКРЕАЦИОННАЯ ОЦЕНКА КЛИМАТА (НА ПРИМЕРЕ ЗАПАДНОГО КАЗАХСТАНА).....	259
А.Е. Аяпбекова, Н.Т. Адилбаева ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТОПОНИМИЧЕСКИХ ДАННЫХ В КАЧЕСТВЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ СВЕДЕНИЙ.....	262
Е.К. Амангосов ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫХ ЗОН В КАЗАХСТАНЕ.....	266

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ ТАРИХИ-АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ НЫСАНДАРДЫҢ ТУРИЗМ ДАМУЫНА ТИГІЗЕТІН ӘСЕРІ

А.Ш. Шакен, М.И. Жылқыбаева, К.К. Макаш
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы қ.

XIX ғасырда басталған археологиялық зерттеулер XX ғасырда да тәуелсіз Қазақстанда қарқынды жүргізілуде. Мұнда мыңдаған археологиялық ескерткіштер ашылды. Қазақстан – ашық аспан астындағы археологиялық мұражай елі десек те болады. Әлемге сақ, үйсін, сармат кезеңдеріндегі ескерткіштер танымал. Бұл Есік қорғандары, Бесшатыр және Қырықоба, Берел қорғандары, Боралдай, Таңбалытас петроглифтері және т.б. Ежелгі түрік ескерткіштері – тас мүсіндер, тасқа қашалған суреттер де (петроглифтер) көптеп ашылуда.

Табиғи ресурстарға бай Оңтүстік Қазақстан облысының тарихи-мәдени ескерткіштері, әсіресе археологиялық ескерткіштері де мол. Тарихи-мәдени ескерткіштер – ел тарихы, халық мұрасы. Бүгінгі таңда тарихи-мәдени ескерткіштері туризм саласын дамытудың басты факторларының бірі.

Екі мың жыл бойы ертедегі қазақ бабаларының (сақтар, ғұндар, үйсіндер, қаңлылар, түріктер) және қазақ халқының өзінің отырықшы және көшпенді мәдениеті түйіскен бұл ерекше аймақ ортаазиялық мемлекеттер мен Қазақстанның түйісінде орналасқан. Бұл жерде қалалар пайда болған, көркейіп, гүлденген және кейбіреулері жойылып кеткен. Бұл қатарда Отырар, Испиджаб – Сайрам, Ясы – Түркістан, Сауран, Арсубаникет және т.б. қалалар маңызды орынға ие.

Әлемнің көптеген елдері қатып қалған күйде тұра беруіне жол берілмейтін ерекше тарихи аумақтарға бай болып келеді. Осындай аумақтарды дамытудың және қолданудың эффективті және нәтиже беретін түрі – оларды туризмге тарту болып табылады. Туризм ескерткіштердің қорғалуын қамтамасыз етеді және олардың дәл осы күйде сақталуына, ұзақ зерттеуден нәтиже алуға мүмкіндік береді, өз кезегінде археологиялық ескерткіштер жана туристік маршруттарды ашуда немесе қолданылып жүрген маршруттарды қызықты қылуға өте маңызды рөл атқарады.

Тарихи-археологиялық ескерткіштерді ұйымдастыру тәжірибесі мен археологиялық қорлардың шетелдерде қолданылуын талдасак:

1. Мұражайландырудың кең көлемде етек жаюы. Археологиялық мұражай-саябақтардың құрылуы – ескерткіштерді сақтау мен туристік орталықтар, мысалы, Египет пен Грекияның археологиялық мұралардың туризмнің назарын аудартуында өзінің оң тиімділігін дәлелдей білді.

2. Археологиялық ескерткіштердің белсенді түрде туризмнің назарын аудартуы және ауданның беделіне сәйкестене отырып құрылуы. Археологиялық ескерткіштердің дамуы аса үлкен көлемдегі инвестицияларды талап етуіне қарамастан, ол өзінің тиімділігін ақтай алды. Себебі, археологиялық мұралар – көптеген туристердің назарын іліктіретін басты фактор болып табылады.

3. Археологиялық ескерткіштерді сақтау мен қаржыландыруда мемлекеттің қолдау көрсетуі. Мемлекеттің нормативтік-құқықтық негіздерінің қызығушылық танытуына байланысты археологиялық нысандардың сақталу көрсеткіші көптеген елдерде жоғары деңгейде болып отыр. Бұл жерде ескеретін және бет бұратын жайт – ол бар археологиялық ескерткіштерді Біріккен Ұлттар Ұйымының Білім, Ғылым және Мәдениет жөніндегі Ұйымының (ЮНЕСКО-ның) Әлемдік мәдени мұра нысандарының тізіміне қосу.

4. Шетелдік ескерткіштердің көпшілігі туралы ақпараттың қолжетімділігі. Мемлекеттің туристік нысан беделінің және жарнаманың интернет желісіндегі құрылатын сайттар арқылы танып білу, туристік келушілер саны, турларды сипаттау, нысандар туралы статистикалық мәліметтер табуға болады.

Сонымен қоса, шетелдерде археологиялық ескерткіштердің тек қана оңтайлы негіздері ғана бар деп те тура, анық айтуға келмейді. Біз, тек қана археологиялық ескерткіштерді ұйымдастыру мен қолданылуындағы оң жақтары мен жағдайларын талдап, Қазақстандық туризм жағдайының жақсаруына әкелетін жақтарды ғана көрсетуге тырыстық.

Қазақстанның тарихи-мәдени мұрасының қайталанбас құндылығын ескере отыра, тарих және мәдениет ескерткіштерін сақтау мен қолдануды қамтамасыз ету уақыты жеткен қажеттілігі Қазақстан Республикасында 2004-2006 жылға арналған «Мәдени мұра» Мемлекеттік бағдарламасы қабылданды. 13 қаңтар 2004 жылы Қазақстан Республикасының Президенті үкімімен бағдарлама бекітілді. 12 ақпан 2005 жылы Қазақстан Республикасының Үкіметі №171 қаулысымен 2004-2006 жылға арналған «Мәдени мұра» Мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөнінде іс-шаралар жоспарын бекітті. Сол жерлерде облыстық бағдарламалар қабылданды. 2004-2006 жылға арналған «Оңтүстік Қазақстан облысының мәдениет мұрасы» бағдарламасы: «Бағдарламаны іске асыру ұлттық тарихқа қызығушылық танытатын және кейінге қалдыра алмайтын көмекке мұқтаж археология ескерткіштері мен өлке архитектураларын сақтауды, қалпына келтіруді, жаңғыртуды, ғылыми зерттеулерді жүргізуді қамтамасыз ету мақсатын көздейді. Бағдарлама археологиялық қазба жұмыстарын іске асыру және өңірдің ерте кезеңдегі қалаларын зерттеу; ұлттық тарих пен өңірдің туризм инфрақұрылымын дамыту үшін ерекше маңызы бар бірегей археологиялық ескерткіштерді қалпына келтіру, консервациялау және жаңғырту жұмыстарын жүргізу; «Оңтүстік Қазақстан облысы ескерткіштерінің еркіндігі» қайта басылымы жайлы жұмыстарды іске асыру; әр түрлі тарихи дәуірлерде аймақ аумақтарда қоғам мен мемлекеттің тарихи дамуы жайлы ғылыми білімді әйгілі етуде мағынаға ие еңбек басылымдарын шығару» сияқты міндеттерді қамтиды [1].

«Мәдени мұра» өлкелік бағдарламасы шегінде академик К.М. Байпақов басшылығымен, Қазақстанның археолог-ғалымдарымен ОҚО археологиялық ескерткіштерін зерттеу мен тексеру жүргізілді және де жергілікті мағынадағы Оңтүстік Қазақстан облысының Мемлекеттік тарихи және мәдени ескерткіштер тізімін құрды және толықтырды [2].

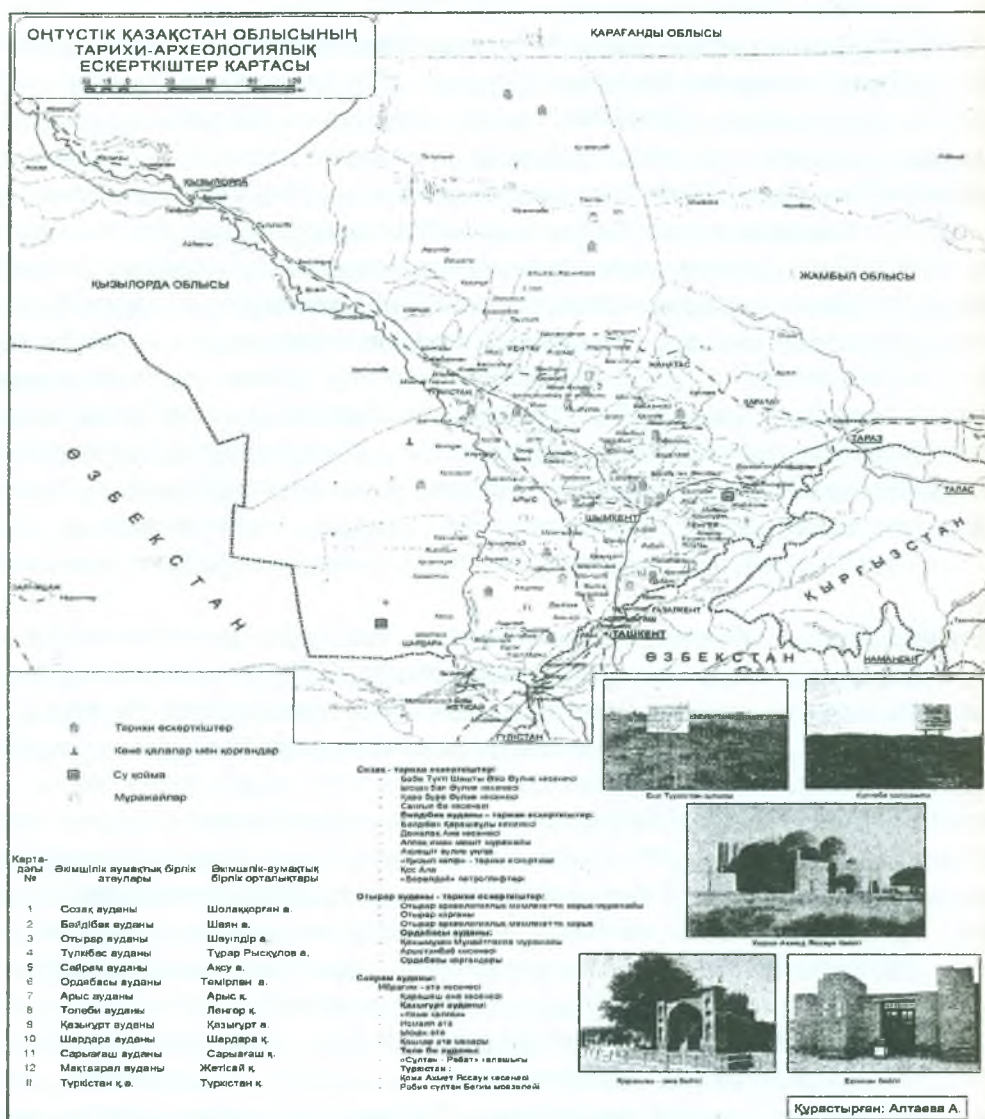
Оңтүстік Қазақстан облысындағы маңызды тарихи және мәдени мағынаға ие ескерткіштердің жалпы саны – 1209. Қазіргі уақытта жергілікті маңызға ие және мемлекеттік қорғаудағы тарихи және мәдени 434 ескерткішке қорғау такталары қойылған. 2012 жылы 434 ескерткішке, тарихи және мәдени мағынаға ие ескерткіштер қатарына енген 167 ескерткішті қоса алғанда, оның ішінде 56 – архитектуралық, 378 – археологиялық (Бәйдібек, Ордабасы, Сайрам, Созақ, Төле би, Түлкібас, Шардара аудандары және Түркістан, Шымкент қалалары бойынша – 36 архитектуралық ескерткіштерді, Бәйдібек, Төле би, Түлкібас аудандары бойынша – 131 археологиялық ескерткіштерді қосқанда) қолданушылар мен меншік иелерімен қорғау міндеттемелері рәсімделген. Жалпы облыстағы тарихи-археологиялық ескерткіштердің картасын 1- суретте көруге болады. Қорғау міндеттемелерін рәсімдеу жұмыстары жалғасады [3].

Оңтүстік Қазақстан облысында республика көлемінде танымал, Бәйдібек Ата бейіті, Домалақ төбе ескі қаласы, Домалақ Ана бейіті, Қошқар-Ата мазары, Ордабасы қорғандары, Арыстан баб кесенесі, Боралдай, Арпаөзен петроглифтері, Сұлтан-Рабат қалашығы, Рабия сұлтан Бегімнің бейіті, Сауран қалашығы, Шымкент қалашығы және т.б.

Оңтүстік Қазақстан облысы аумағында археологиялық ресурстарға бай, бірақ туристік мақсатта дұрыс қолданылмауы өзекті мәселе. Олкенің бай мәдени-этнографиялық әлеуеті бұл салада әлі де болса игерілмеген. Қазіргі таңда көптеген нысандарға жету қиын және аз ғана мамандар мен жергілікті ғана халыққа танымал. Сонымен қатар, өлкеде археологиялық ескерткіштерді қорғау мәселесі де бар, ең бастысы бұл нысандардың нақты құндылығын білмегендігінен, қазіргі таңда оның басым бөлігі антропогендік сипатта өзгеріске ұшыраған.

1. Археологиялық мұралардың негізінде туризмді дамыту тенденциясының артта қалуы. Қазақстанда археологиялық ескерткіштер есебінде туристерді жұмылдыратын жалпы бағыттың болмауы.

2. Мемлекеттік дәрежеде археологиялық ескерткіштердің сақталуының қамтамасыз етілмеуі. Археология ескерткіштерін туризмге кірістіру шаралары және археологиялық қорықтар құру немесе мұражай кешендерін құру мәселелері тек қана жергілікті билік негізінде ғана іске асады.

Сурет 1 Оңтүстік Қазақстан облысының тарихи-археологиялық ескерткіштер картасы

3. Археологиялық мұражай қорықтарды көріп шыққан туристер саны жөнінде нақтылы статистиканың болмауы және еліміздің аумағы мен оның бір аймағындағы археологиялық ескерткіштердің нақты санының болмауы.

Айтылғандарды қорытындылай келе, қазіргі кезде археологиялық ресурстардың жеткілікті қорын иеленетін Оңтүстік Қазақстан облысында олардың кішігірім бөлігі мұражайларға қойылған және туризмге кіргізілген деп қорытынды жасауға болады. Археологиялық ескерткіштерді қолдану мен қорғаудың шетелдік тәжірибесін қолдану арқылы археологиялық мұраны үлкен туристік әлеуетке айналдыруға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Государственная программа "Культурное наследие" на 2004-2006 годы, Астана, 2003.

2. Свод памятников истории и культуры Казахстана. Южно-Казахстанская область. – Алма-Ата: Энциклопедия, 1994. – Т. 1. – С.367

3. Официальный сайт акимата Южно-Казахстанской области
<http://www.ontustik.gov.kz/>

РЕКРЕАЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ОЗЕР БАЯНАУЛЬСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА

к.г.н., профессор А.Г. Царегородцева, А.К. Ракишева
Павлодарский государственный университет
им. С. Торайгырова, г. Павлодар

Гидрографическая сеть представлена озерами и многочисленными речками, стекающими с северо-восточных, северо-западных и восточных склонов Баянских гор, с гор Акбет – на севере, Аккарагай, Огелен, Чибет – на западе, Нияз – на юге. Речки имеют снеговое и подземное питание, весенний бурный паводок. В пределах горной части водосбора выклиниваются трещинные воды в виде родников и мочажин, формирующих истоки ручьев и поддерживающих постоянный склоновый сток в верховьях малых водотоков. На территории Баянаульского национального парка насчитывается 9 озёр. Шесть озёр имеет площадь зеркала водной поверхности менее 1 км² и только три озера (Сабындыколь, Жасыбай, Торайгыр) от 1 до 7,4 км², общая суммарная акватория всех озёр около 15,3 км² и составляет около 3 % площади территории национального парка. Мелкие озера распределены в низовьях временных водотоков и вдоль побережья озёр. Для Баянаульской группы озёр характерны живописные берега с причудливыми склонами. Стоку воды в озера благоприятствуют значительные высоты окружающих озера пространств, получающих больше осадков, вода быстро стекает по склонам возвышенностей в озера, а также, просачиваясь по трещинам вглубь кристаллических пород, поступает в озера в виде устойчивого подземного стока [1].

Наиболее благоприятные районы по степени аттрактивности для развития туризма относятся территории, находящиеся на севере и в центральной части БГНПП. Это прилегающие территории к наиболее крупным озерам парка: Сабындыколь, Жасыбай и Торайгыр. Поэтому основная масса отдыхающих сосредоточено на нескольких участках – в районе озёр Жасыбай, Сабындыколь, Торайгыр, Биржанколь, а также вокруг жилых посёлков внутри и возле территории БГНПП.

Площадь водных поверхностей в местах пляжных участков до изобаты 1,4–1,7 м: Жасыбай – 5–5,6 га; Сабындыколь – 2,8–3,5 га; Торайгыр – 1,2–1,3 га; Биржанколь – 0,8–1,0 га.

Пляжи природного парка, считаются наиболее ёмкими угодами. В зависимости от их рекреационной ценности пляжи делятся на:

- благоприятные (песчаные, при ширине не менее 30 м, купальный сезон около 3 месяцев);
- ограниченно – благоприятные (гравийные, галейные, травяные, песчаные, при ширине от 10 до 30 м), расстояние до мест купания около 1 км);
- неблагоприятные (глинистые, валунные).

Целесообразна следующая нагрузка на пляж в зависимости от категории оценка пляжей:

- благоприятные пляжи – 1000 (функциональная) / 200 (психологическая) чел/га;
- ограниченно – благоприятные – 300 / 100 чел/га.

Потребность населенного пункта в рекреационных ресурсах на прибрежных площадях оценивается по методике расчета, определяющими показатели которой являются